

İdris-İ Bitlisi'nin Farsça Manzum Kırk Hadisi*

Forty Hadith of Idris Bitlisi in Persian Verse

Çetin KASKA^a

^a Arş. Gör. Dr. İstanbul Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve
Edebiyatı Bölümü, İstanbul/ Türkiye,
cetinkaska@hotmail.com ORCID:
orcid.org/0000-0002-1168-5522

ÖZ

Peygamberimiz ile ilgili edebî türlerden biri de Kırk Hadis tercümeleridir. Manzum ve mensur olarak kaleme alınan Kırk Hadis'lere Müslümanların yaşadığı her coğrafyada rağbet gösterilmiştir. Kırk Hadis'ler Peygamberimizin şefaatine nail olma, kıyamet günü âlimlerle birlikte haşredilme, başışlanma, hastalıktan kurtulma, okuyanların duasını alma, kalıcı bir eser bırakma ve sevap kazanma gibi gayelerle derlenmiştir. Kırk Hadis derlemeleri şekil bakımından manzum, mensur, mensur-manzum karışık yazılmıştır. Dinî, ahlaki, öğretici, edebî ve sosyal özellikleriyle İslamiyet'in dünya ve hayat görüşünü ifade eden Kırk Hadis'lerin nasıl ortaya çıktığı konusunda başlıca neden Peygamberimizin farklı zamanlarda söylediği hadislerle dayanmaktadır. Kırk Hadis yazan âlimlerden birisi de İdris-i Bitlisi'dir. Bitlisi'nin eseri Arapça ve Farsça karışık bir mukaddime, dört bölüme ayrılan kırk hadisten oluşmaktadır. İdris-i Bitlisi, Kırk Hadis'ini İran edebiyatında asırlarca etkisini yitirmeyen Mollâ Câmî'nin Çihl Hadîs'inden etkilenecek yazmıştır. Bu çalışmada İstanbul elyazması kütüphanelerinde bulunan Bitlisi'ye ait Farsça manzum Kırk Hadis eseri hakkında bilgi verilecek ve bu eserin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan nüshasının Farsça'sıyla birlikte Türkçe tercümesi ilk defa ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İdris-i Bitlisi, Kırk Hadis, Farsça, Elyazması.

ABSTRACT

One of the literary genres about our Prophet is the Forty Hadith translations. The Forty Hadiths, written in verse and prose, were popular in every geography where Muslims live. Forty Hadiths were written with the aim of attaining the intercession of the Prophet, being resigned with the scholars on the day of Judgment, forgiveness, getting rid of the illness, taking the prayers of the readers, leaving a permanent work and earning rewards. Forty Hadith collections are written in verse, prose, prose and verse mixed in terms of form. The main reason for the emergence of the Forty Hadiths, which express the world and life view of Islam with its religious, moral, educational, literary and social features, is based on the hadiths that our Prophet said at different times. One of the scholars who wrote forty hadiths is Idris Bitlisi. Bitlisi's work consists of a mixed Arabic and Persian muqaddime, forty hadiths divided into four parts. Idris Bitlisi wrote the Forty Hadiths influenced by the Cihl Hadith of Jami, which has not lost its influence in Iranian literature for centuries. In this study, information will be given about the Persian verse Forty Hadith work belonging to Bitlisi, which is located in Istanbul manuscript libraries and The Turkish translation of this work, together with the Persian version, will be discussed for the first time in Istanbul University Rare Works Library..

Keywords: Idris Bitlisi, Forty Hadith, Persian, Manuscript.

1. GİRİŞ

Kırk hadis, Farsça'da *Çihl Hadîs* ve Arapça'da *Erbâûn* adlarıyla isimlendirilmiş ve Peygamberimizin sözlerinden ibaret olan hadislerden kırk tanesinin bir ara getirilmesiyle meydana gelmiştir. Peygamberimizin kırk hadisinin toplanması ve toplanan hadislerin yorumlanması hicri ikinci yüzyıldan sonra gelişmiş bir edebiyat ve dinî bilimler geleneğidir. “*Her kim benim hadislerimden kırk tanesini ezberleyip başkalarına da öğretirse, kıyamet gününde Allah onu bilginler ve fakihler arasında diriltsin*” hadisine binaen miladî sekizinci yüzyılda birçok âlim ve şair kırk hadis derlemiştir. Bu tür daha sonraki dönemlerde çeşitli maksatlara binaen devam edip, günümüze kadar sürmüştür. Peygamberin şefaatine nail olmak, öldükten sonra rahmetle anılmak, âlimler arasında yer almak, sıkıntılardan kurtulmak gibi sebeplerden dolayı kırk hadislerin yazımı yaygınlaşmıştır.

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayım etiği ilkelerine uyulmuştur. / In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed.

Konu itibarıyla kırk hadisler İslam'ın şartlarını, Kur'an'ın faziletlerini, tasavvufa dair konuları, Peygamberimiz ve ashabını, dua, zikir, ziyaret, selam gibi konuları, hayatın toplumsal ve ahlakî yönleri ve beldelerin faziletlerini içine alacak şekilde derlenmiştir. Kırk hadisler Arapça'da mensur, Farsça'da manzum ve Türkçe'de ilmi çevrelerde mensur ve edebî çevrelerde manzum yazılmıştır. Fars ve Arap edebiyatıyla birlikte Türk edebiyatında çok sayıda manzum kırk hadis yazılmıştır. Edebiyatımızda manzum kırk hadis tercümeleri on beşinci yüzyılda görülmeye başlanmış ve hala da bu alanda ürün verilmektedir. Kırk hadis türü edebiyatımızda Farsça ve Arapça'dan yapılan tercümelemlerle başlamıştır. İmâm-i Nevevî'nin Arapça mensur kırk hadisi ile Abdurrahmân-i Câmî'nin Farsça manzum kırk hadisi edebiyatımızda en çok taklit ve tercüme edilen iki eserdir. Câmî'nin manzum kırk hadisi Ali Şîr Nevâî, Fuzulî, Nabî gibi şairlerimiz tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir (Akkuş, 2007: 126-28; Canım, 2016: 94-101; Karahan, 2002: 470-73; Pala, 2002: 282-84; Kaska, 2020: 241-42).

Klasik edebiyatımızda hilye, siyer, maktel ve mevlid gibi dini türlere oranla kırk hadisler daha çok ilgi görmüştür. Mesela on beşinci asırda üç manzum kırk hadis tercümesi bulunmaktadır. Bunlar Kemal Ümmî, Şeyh Abdullah ve Ali Şîr Nevâî'ye aittir. On altıncı asırda 13 tane manzum kırk hadis tercümesi yazılmıştır. Bunlar Usûlî, Hazinî, Ali, Mercümî, Nev'î, Lâtîfî, Emîr Muhaddis Mukaddes, Âşık Çelebi, Mecdî, Fuzulî, Abdülmecid b. Nasûh'a aittir. On yedinci asırda yedi manzum kırk hadis tercümesi vardır. Bunlar Hâkânî, Okçuzâde Mehmed, Kemâleddin Mehmed, Âmikî, Feyzî-i Kefevî, Seyyid Kadri, Fethî-i Karamânî'ye aittir. On sekizinci asırda sekiz manzum kırk hadis tercümesi vardır. Bunlar Müfid İsmail, İbrahim Hanif, İsmail Belîğ, Osmanzâde Tâib, Antakyalı Münif, Urfalı Nabî, Hasan b. Ali'ye aittir. Kırk hadisler edebiyatımızda ahlak, fıkıh, züht, itikat, zikir, ibadetlerin faziletleri, dua, ahiret ve nefis terbiyesi gibi konularla ilgili hadisler derlenerek yazılmıştır. Bazı müellifler şifa bulmak, ezberi kolaylaştırmak, günahlarının bağışlanmasına vesile olmak, sevap kazanmak, halkı bilgilendirmek gibi amaçlarla kırk hadisler kaleme almışlardır (Yıldız, 2011: 127-150; Kandemir, 2002: 567-70; Kara, 1981: 11).

2. İDRİS-İ BİTLİSİ

Asıl adı İdris, lakabı Mevlânâ, Hakîmüddin, Hâkîm, Mevlâ, Mollâ, Kemâleddin ve nisbesi Bitlisî'dir. Genellikle nisbesiyle birlikte İdris-i Bitlisî şeklinde anılmıştır. Türkçe, Farsça ve Arapça şiirlerinde İdris mahlasından istifade etmiştir. On beşinci yüzyılın ortalarında Bitlis'te doğduğu tahmin edilmektedir. Şeyh ve âlim olan Hüsameddin Ali'nin oğludur. Babası, Uzun Hasan'ın sarayında münşilik yapmış, Akkoyunlu Devleti'nin merkezi Tebriz'e taşınınca oraya gitmiş ve orada Mollâ Câmî'nin ders halkasına katılmıştır. Babasından ilk eğitimini aldıktan sonra onunla birlikte Diyarbakır ve Tebriz'de ilim tahsil etmiştir. Uzun Hasan'ın vefatından (1478) sonra Yâkub Bey'in sarayında münşilik yapmış ve onun çocuklarının eğitimiyle ilgilenmiştir. Akkoyunlu Devleti'nin ortadan kaldırılmasıyla Osmanlı Devleti'ne sığınmış, Osmanlı sarayında büyük itibar görmüş, II. Bayezid'in emriyle Osmanlı tarihi olan *Heşt Behişt* adlı eserini otuz ayda tamamlayıp 1506'da padişaha sunmuştur. II. Bayezid'in vefatından sonra Yavuz Sultan Selim döneminde Çaldıran Savaşı'na (1514) katılmıştır. Mısır, Mardin, Urfa, Bitlis'te bulunmuş, ömrünün son yıllarını ilmi çalışmalar yaparak geçirmiş ve 1520'de vefat etmiştir. Mevlânâ, Senâî, Câmî ve Şebüsterî'den etkilenmiştir (Başaran, 2000: 10-39; Bayraktar, 2006: 11-28; Serdar, 2008: 13-63; Değirmençay, 2013: 376).

3. İDRİS-İ BİTLİSİ'NİN FARŞÇA ESERLERİ

Manzum eserlerinden ziyade mensur eserleriyle tanınan Bitlisî, Türkçe, Farsça ve Arapça eserler yazmıştır. Ancak Farsça eserleri daha kıymetlidir. Farsça eserleri: *1-Heşt Behişt*: Bitlisî'nin Osmanlı tarihiyle ilgili yazdığı en önemli eseridir. II. Bayezid'in emriyle yazılan bu manzum eser, 1506'da tamamlanmıştır. Eser edebî bir üslupla yazılmış, birçok şiir ve latife ile süslenmiştir. Yaklaşık sekiz bin beytin yer aldığı bu eserde ağır girift ve uzun cümlelere yer verilmiştir. Eser bir mukaddime, sekiz bölüm ve bir hatimeden oluşmaktadır. *2-Selim Şâhnâme*: Bu eseri Yavuz Sultan Selim'in emriyle yazmış ve onun padişahlık dönemi olaylarını ele almıştır. *Heşt Behişt* tarzında yazılan bu eserin bazı kısımlarını oğlu Ebu'l-Fazl Mehmed kaleme almıştır. Müellifin bu eseri 1520'de tamamladığı iddia edilmiştir. Eser manzum ve mensur olarak yazılmıştır. *3-Kanûn-i Şahişâhi*: Siyasetname türünde olan bu eseri Bitlisî olgunluk çağında kaleme almıştır. Kanuni Sultan Süleyman'a ithaf edilen bu eserde bazen tasavvufî nükte ve teşbihlere yer verilmiştir. Müellif bu eserde Câmî, Hâfız, Senâî, Firdevsî, Sa'dî gibi şairlerden, ayet, hadis ve kıssalardan istifade etmiştir. Bitlisî bu eseri Celâlüddin-i Devvânî'nin *Ahlâk-i Celâli* adlı eserinden etkilenerek yazmıştır. *4-Risâle-i Bahâriyye yâ Rebi'al-Ebrâr*: Bu risale 1488-1490 yılları arasında Akkoyunlu Yâkub adına yazılmıştır. Eserde şiirler de bulunmaktadır. Eserin konusu mevsimlerdir. Eser astronomi ve riyazi ilimlerden faydalanılarak yazılmıştır. *5-Risâle-i Hazâniyye*: Akkoyunlu Sultan Yakub adına yazılan bu eser, onun Azerbaycan'dan Erran'a yaptığı seyahat anlatılmaktadır. Büyük ihtimalle bu eser İdris'in ilk kaleme aldığı eseridir ve İdris bu eserin sonunu Nizâmî-i Gencevî'den iktibas etmiştir. Eser manzum ve mensur olarak yazılmıştır. *6-Mir'atü'l-Cemâl*: Siyasî ve ahlakî konuları içeren bu eser II. Bayezid'e sunulmuştur. Bu eser *Kanun-i Şahişâhi*'den önce yazılmış, sultanlara ve idarecilere yol gösterici tavsiyeler içermektedir. Eser 907'de yazılmaya başlanmış ve 925'te tamamlanmıştır. *7-Mir'atü'l-Uşşak*: Tasavvufî konulu olan bu eser Yavuz Sultan Selim'e ithaf edilmiştir. Eser bir mukaddime ve iki bölümden oluşmaktadır. Manzum ve mensur karışık yazılan bu eser *Istilahat-i Tasavvuf* adıyla da bilinmektedir. *8-İhyâ'u'l-Hayavân li Tercümânî'l-Hayâtî'l-Hayavân*: Bu eser Mısırlı al-Damirî'ye ait olan *Hayatü'l-Hayavân* adlı eserin Farsça tercümesidir. 1517-18'de tercüme edilen bu eser bir kaside ile birlikte I. Selim'e sunulmuştur. Bazı hayvanların yarar ve zararları hakkında olan bu eserde hayvan isimleri alfabetik sıraya göre dizilmiştir. Müellif eserin aslından biraz farklı olarak tercümesini kaleme almıştır. *9-Hakku'l-Mübîn fi Şerh-i Hakki'l-Yakîn*: Şebüsterî'nin *Hakki'l-Yakîn* adlı eserine Farsça yazılan şerhtir. Sekiz baktan oluşan bu eseri 921'de tamamlanmış ve eserde Allah'ın zâtı, sıfatları, bazı tasavvufî konular ve vahdet-i vücüt meselesi ele alınmıştır (Serdar, 2008: 301-373; Süreyya, 1308: 309-310; Bayraktar, 2006: 55-83; Kırılğaç, 2001: 15-22; Başaran, 2000: 26-34). *10-Tercüme ve Tefsir-i Hadis-i Erbaîn*: Bu eser bir kırk hadis tercümesidir. Hadislerin ilk yirmisi itikad, Allah, marifetullah, cennet, iman, ahlak ve ameller hakkındadır. Diğer yirmi hadis melekût, ahlak, insanî ameller hakkındadır. Eserde ilk önce hadisler verilmiş, daha sonra mensur olarak Farsça tercümesi ve şerhi yapılmış, daha sonra hadisi açıklayan manzum bir beyit zikredilmiştir. Bu eserde Vaiz-i Kâşifi'nin etkisi vardır. *11-Tercüme ve Nazm-i Hadis-*

i Erbaîn: Bu eser hakkında makale içinde bilgi verilecektir. *12-Münâzarâtü's-Savm ve'l-ÿyd*: 908'de manzum ve mensur karışık yazılan bu eser, II. Bayezid'e ithaf edilmiştir. Eserde oruç ve ramazan bayramı ile ilgili mevzulardan bahsedilmiştir. *13-Kasâ'id ve Münşe'ât ve Mürâselât*: Kaside ve mektuplardan oluşan bu eser, Osmanlı padişahları, devlet adamları ve âlimler hakkındadır. *14-Münâzara-i Işk bâ Akl*: Tasavvufî ve felsefî olan bu eserde aşk ve aklın münazarası işlenmiştir. Eser mensur olarak yazılmıştır. *15-Mecmua-i Münseat*: Bu eserde Hüseyin Baykara, Ebüssüüd Efendi, Sultan Bayezid, Sultan Selim ve diğer bazı devlet adamlarına yazılan mektuplar bulunmaktadır. Bu eserdeki bazı mektuplar müellifin oğlu Ebu'l-Fazl Mehmed'e aittir. *16-Şerh-i Mesnevî-i Ma'nevî*: Mevlânâ, *Mesnevî*'sinin şerhi olan bu eseri Bitlisî, Sultan Süleyman adına yazmıştır. *17-Dîvân-i Necmüddin Mesûd ve Dîvân-i Kâzî Safiyüddin İsa*: Bu eserde Bitlisî, Şeyh Necmeddin Mesûd ve Kadı İsa'nın divanlarını derlemiş ve esere Farsça bir mukaddime yazmıştır (Kırlangıç, 2001: 13-22; Bayraktar, 2006: 55-83; Serdar, 2008: 301-373; Özcan, 2000: 485-88; Tevekkolî, 1974: 15-20; Başaran, 2000: 26-34).

4. BİTLİSÎ'NİN TÜRKİYE KÜTÜPHANELERİNDE BULUNAN FARŞÇA MANZUM KIRK HADİS NÜSHALARININ ÖZELLİKLERİ

Yaptığımız araştırmalar neticesinde Farsça yazılan bu eserin Türkiye kütüphanelerinde üç yazma nüshası bulunmaktadır:

4. 1. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Nüshası: Hattı talik, katibi Abdurahman Nâcim-i Süleymânî, istinsah tarihi 1307, demirbaş numarası FY 823, ebadı 140x212-80x158 mm, varak 13, satır 13 (Kaska, 2020: 89), kağıt renkli ve süslü, cild mukavva yeşil ve siyah, unvanlar lacivert, haşiye kırmızı, cetveller sarı, serlevha altın kaplamalı ve süslüdür.

Nüshanın Başı:

بسم الله الذي نزل احسن الحديث... اما بعد چو این فقیر... ادريس بن حسام الدين...

Nüshanın Sonu:

لقد تم... تحرير هذه الترجمة به قلم... عبدالرحمن ناجم السليمانى... 1307

4. 2. Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail Bölümü Nüshası: Eser 1b-10a varakları arasındadır. Demirbaş numarası 000030, satır sayısı 10, kâğıdı aharlı, hattı talik, cildi kahve renklidir. Arapça hadisler ve Farsça manzum beyitler siyah renkli yazılmıştır. Nüshanın istinsah tarihi ve kâtibi belli değildir. Bu nüshanın 10b-20b varakları arasında Câmî'ye ait Çihl Hadis adlı eserin tercümesi olan bir kırk hadis yer almaktadır.

Nüshanın Başı:

الحمد لله الذي نزل احسن الحديث و ميز به الحق...

Nüshanın Sonu:

حق نگه داردش ز نار جحیم* جان پاک از الم ندارد باک

4. 3. Beyazıt Yazma Eserler Kütüphanesi Nüshası: Demirbaş numarası 1233/02, varak sayısı 20b-25a, hattı talik, satır sayısı 15, Arapça hadisler kırmızı renkli, Farsça olarak verilen iki beyit açıklama siyah yazılmıştır. Nüshanın haşiyelerinde bazı beyitler yer almıştır. İstinsah tarihi ve kâtibi belli değildir.

Nüshanın Başı:

عشر اول در آنچه متعلق به باطن ایمان و اصل بنیان مسلمانی است و از مقوله دل مؤمن و خاطر جنائی است

Nüshanın Sonu:

حق نگه داردش ز نار جحیم* جان پاک از الم ندارد باک

5. BİTLİSÎ'NİN FARŞÇA MANZUM KIRK HADİSİ

Bu eseri Bitlisî kıta nazım şekliyle kaleme almış, ilk önce hadislerin Arapçaları verilmiş, daha sonra ikişer kıta ile hadis açıklanmıştır. Bu kırk hadisin ilk onu iman ve İslam'ın esasları, ikinci onu iyi ve kötü ameller, üçüncü onu ahlaken fazilet sayılan ve sayılmayan şeyler, dördüncü onu ahiret işleriyle ilgilidir. Bitlisî bu eseri Câmî'nin *Çihl Hadis* adlı eserinden esinlenerek yazmış, bu eserde yer alan bazı hadisler Câmî'nin adı geçen eserinde de bulunmaktadır. Bitlisî, Câmî'nin kullandığı fâ'ilatün, mefâ'ilün, fâ'ilün vezninden de istifade etmiştir. Bu eserin önsözünde Bitlisî bu eseri elli yaşından sonra kaleme aldığını ifade etmiştir. Elli yıllık ömrünü fidesiz işlerle harcadığını ve Hz. Peygamber'in şefaatine nail olmak için bu eseri yazdığını belirtmiştir. Bitlisî bu eserin girişinde tekellüflü, ağır, girift ve uzun cümleler kullanmış, Arapça kelimelerden yoğun bir şekilde istifade etmiştir. Bitlisî'nin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan ve Abdurrahim Nâcim hattıyla istinsah edilen ve Adliye Nazırı Cevdet Paşa'ya sunulan manzum Kırk Hadis nüshasının Farsça metni ve tercümesi:

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي نزل احسن الحديث و ميز به الحق عن الباطل و الطيب عن الخبيث، هو الذي ارسل رسوله بالهدى و دين الحق يبطله حضيضا، فما لهؤلاء القوم لا يكادون يفهمون حديثا صلى الله عليه و صحبه و سلم ما تكلمت باحسن الاحاديث شفاه القلم تجاه افواه الامم و تحدثت باطانب الكلم السن كل لسن و منطق كل منطيق في بيان الحكم. اما بعد. چون این فقیر باب اهل الله و خادم اصحاب حديث و كتاب الله بنده و مترصد فيض قدسی ادريس بن حسام الدين بدلیسی اصلح الله اعماله و حصل بالخیر آماله از فروزندگان انجمن علم و دین و نوربخشان نشیمن معارف حق و یقین خصوصا مسند آریان مسند حدیث و جالسان مساند اسانید حدیث که بزبانهای روشن بیان راه حق را توضیح نموده‌اند و از مشارق السنه و افواه خود در روایت احادیث به تصحیح روایت تصریح

فرموده‌اند این کلمه نبویه و این بشارت معنویه را که «من حفظ علی امتی اربعین حدیثا ینتضعون به بعثه الله یوم القیمة فقیهاً عالماً» بطریق عنعنۀ روایت بسیم جان شنیده و در سلسله ایصال در این گوهری عالم‌تاب بکوش دل کشیده بود. لاجرم این معنی بخاطر خطور و این داعیه در زوایای ضمیر حضور کرد که جهت تلافی مافات از روزگار تقصیرات خود در صوالح اعمال و بزینت تدارک تعطیلات در اوقات عمر گذشته بتحصیل جهل با قربت پنجاه سال چهل حدیث گوهر مثال در گنجینه سینه جهت تسکین خاطر و سکینه از احادیث صحاح بیندوزد و جهت روشنایی بصر بصیرت و ضیاء سریرت شمع تابانی کمشکوة فیها مصباح برافروزد و از حقایق آن کلمات حکمت اندوزد و راری فراند بر فوائد آن ترجمان لسان فارسی در سلک نظم آورده گوشگذار مستمعان گرداند وار و از لعاب زبان قلم جلابی خوشگوار بکام مشفقان رساند بنوعی که منابع آن اسلوب مرغوب در مجامع سخنوران و در محافل معنی پروران شائع و منشور گردد و در مجالس اهل حدیث و مدارس قدیم و حدیث مذکور و مشهور شود امید فضل کردگار که خدمت این اربعین اهل حق و یقین همین فقیر بی‌بضاعت را وسیله شفاعت نبوی در یوم ساعه گردد و بذریعه این بهترین صناعت خلاص از شتاعت معصیت و تقصیر طاعت شود.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Allah'a hamd ve şükür olsun ki, en güzel hadisleri indirmiş, hakkı batıldan, aklı pislük ve çirkefliklerden temizleyip ayırmıştır. Peygamber olarak seçtiği kimseyi hidayet ve hak dini anlatmak, çirkinlik ve kötülükleri geçersiz kılmak için göndermiştir. Ancak o taifeye ne oluyor ki, hiçbir şeye dayanmadan bu kadar sade anlatılan bir konuyu anlamak istemiyorlar. Bu güzel hadisler gönülün şifasıdır, ümmetlerin önüne kâmil manada hazırlanıp sunulmuş ve içindeki mantık silsilesi tam anlamıyla ifade edilmiştir. Ondan sonra bu fakir, Allah sevdalısı, hadis ashabının hadimi, kitap ehlinin kulu, kutsal feyzin gözlemcisi; Allah amellerini islah etsin İdris b. Hüsâmüddin Bitlisî din ve ilim ehli kimselerin nurundan ve Allah'ı tanıtan sağlam ve güvenilir kaynakların rivayet ettiği hadislerin feyzinden istifade ederek, ümit ve arzularını dile getirmiştir. "Ümmetimden her kim insanların bilmesinde fayda gördükleri kırk hadisi ümmetime öğretirse, Allah kıyamet günü onu âlimler ve fakihlerle birlikte diriltir" sürekli tekrar eden bu nebevi kelime ve manevi müjdeyi can kulağı ile dinlemiş ve âlemi parlatan bu mücevheri diğerlerine ulaştırmak için gönül kalemiyle beyan etmiştir. Kuşkusuz kalbe gelen mana ve düşünceler insanın içinde huzursuzluğa neden olur, ancak Bitlisî geçmiş zamanı telafi etmek, kusurları salih amel ile süslemek, ömrün geçen ve boş vakitlerinden ders almak ve cehaleti yenmek için yaklaşık elli yıl mücevher gibi kırk hadisi gönül sinesinde tedavi için biriktirmiş ve rahatlıkla sahih hadis öğrenmek isteyenlere sunmuştur. Gözü aydınlatmak ve parlayan mumun içindeki nuru daha artırmak için kelimelerin hakikatlerinden hikmetler derlemiştir. Bu hadislerden daha çok istifade etmek, dinleyicilerin kulağına daha iyi hitap etmesini sağlamak amacıyla onları Farsça manzum tercüme etmiştir. Bu eserle kalemin ağzında gül gibi kokan suyu gönül yananlara ve muhtaçlara sunmuştur. Bu beğenilen üslubu, söz söyleyenlerin cemiyetlerinde ve mana derleyenlerin mahfillerinde dilden dile dolaşmıştır. Hadis ehli kimselerin meclislerinde, eski ve yeni medreselerde zikredilmiş ve meşhur olmuştur. Yüce Allah'ın izniyle bu hadisler vesilesiyle bu sermayesiz fakir kıyamet gününde Peygamberin şefaatine nail olur, bu iyi eser sayesinde kötü günah, ihlala ve kusurlar ibadete dönüşür (FY823/1b-3a).

جز سایه لطف تو نداریم پناه* شرمندۀ ز جرم و روسیاه از درگاه

Allah'ım lütfunun gölgesinden başka bir sığınak yoktur. Günah ve cürmümden pişmanım ve dergâhında günahkârım. (FY823/3a)

خلق تو عظیم و کار ما جرم و گناه* داریم کنون از تو شفاعت درخواه

Senin hilkatın azim ve büyüktür, ancak biz insanların işi cürüm ve günah işlemektir. Buna rağmen hala senin dergâhından şefaahat ve bağışlanma dilemekteyiz. (FY823/3b)

چون هو نسبق الله تعالی در بهترین ایام و ساعات و در افضل شهر طاعات از تابش انوار این چهل ستاره خورشید کردار که بر خط استواء قلم دوار این فقیر گناهکار متحرک و سیار شد و ترتیب نظم این سبحة چهل دانه از درهای فرید و گوهرهای یگانه در حنوط خطوط شعاعی اهل بصارت گوهری شب چراغ و مجلس افروز و هر یک از آن در فلک روحانی خورشید تابانی است انجمن خاطر را فروغ بهجت اندوز بر مشارق معارف و حقائق فلق صبح صادق تابیدن گرفته بود لاجرم در طریقه حق گذاری و در روش شکر و سپاس داری اشکر لمن أنعم علیک و أنعم علی من شکرک لازم نمود که در صحبت ولی نعمتان قدیم از این هدیه حدیث دلپذیر یاد آوری نمودن و مجلس روشن ضمیران هوشمند را باین تحفه غیبی نور و صفای افزودن امید که در نظر اولی الابصار ثبت شمول یابد و بتوجه ارباب قلوب بزینت قبول رسد.

Nazmı yaratan yüce Allah en güzel günlerde ve saatlerde ve en iyi ibadet aylarında bu kırk güneş yıldızının parlayan nurundan istifade etmemi sağladı. Kalemi sağlam olan bu fakir günahkâr sürekli gezip, kırk tane olan ve eşsiz incilerden oluşan bu manzum tespihi, sadece basiret sahibi kimselerin kokusundan haberdar olduğu mücevherlerden ve geceleri bir lamba gibi ışık saçan cevherden meydana getirilmiştir. Bu tespihlerden her biri varlık âleminde parlayan bir güneştir. Meclis, marifetlerin ve hakikatlerin üzerine neşeli güneş ışığını sadık sabahın seherinde vurmaya başladı. Mutlaka Allah'ın koyduğu kanunlara uymak ve O'nun verdiklerine şükretmek lazımdır. Senin için ihşanda bulunan kimse için Allah'ın şükürünü yerine getir ve sana teşekkür eden kimseye ihşanda bulun. Kadim velinimetlerin sözleri içinde bu gönül alıcı hediye hadisten bahsetmek gerekti. İlim ehli kimselerin nazarında bu gaybî hediye akıllı, temiz gönüllü cemiyete nur ve safa dağıtan ümittir. Kalp ehli kimselerin nazarında bu eser sahip olduğu ziyinet ve güzellik sayesinde kabule layıktır. (FY823/4a)

عشر اول در آنچه متعلق به باطن ایمان و اصل بنیان مسلمانی است و از مقوله دل مؤمن و خاطر جنانی است

Bu hadislerin onda biri imanın içyüzü, Müslümanlığın kökü ve asıl temeli, mümin gönlün sözü ve kalbin hatırı hakkındadır. (FY823/4a)

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إنما الأعمال بالنيات.
هر عمل را چو اصل نیت شد * تخم نیت بود و نهال اعمال
تخم نیکی بکار در دل خویش * تا ثمر نیک رویدن زنهال

“Resûlullah s.a.v. şöyle buyurmuştur: Ameller niyetlere göredir.”

Her bir amelde niyetin aslı var, niyet tohumdur ve ameller de fidandır.

Kalbine iyilik tohumu ek ki, o ağaçtan iyilik meyvesi yeşersin. (FY823/4a)

ان الله لا ينظر الى صوركم و اموالكم بل ينظر الى قلوبكم و اعمالكم
نکند حق نظر به صورت کس * نه به مال و منال از کم و بیش
لیک ببند به نیت و کردار * ساز نیکو عمل چو نیت خویش

“Allâh sizin suretlerinize ve amellerinize bakmaz, ancak kalplerinize ve niyetlerinize bakar.”

Allah bir kimsenin ne suretine, ne malına ne de o malın azlık veya çokluğuna nazar etmez.

Allah kişinin niyetine ve yaptığına bakar, o halde niyetinle iyi ve güzel ameller yap. (FY823/4b)

يخرج من الدنيا عطشان إلا من قال لا اله الا الله
تشنه لب می روی تو از عالم * گر ز توحید جرعه نکشی
علم توحید آب حیوان است * تا قیامت نمیری ار بچشی

“La ilahe illallah diyenlerin dışındakiler, dünyadan susamış halde ayrılırlar.”

Eğer tevhidden bir yudum içmesen, susuz dudaklarla dünyadan ayrılırsın,

Tevhid ilmi, hayat bahşeden sudur, eğer ondan tadarsan kıyamete kadar hayata kalırsın. (FY823/4b)

قلب المؤمن بين اصبعين من اصابع الرحمن
قلب مؤمن اگر چه منقلب است * لیک تقلیب او به دست خداست
دل عارف چو جام و گردش او * به سر انگشت تابناک قضااست

“Müminin kalbi Allah'ın iki parmağı arasındadır.”

Müminin kalbi değişkendir, ancak bu değişkenlik Allah'ın vesilesiyledir.

Arifin gönlü eğri olduğundan hareketi kaderin parlak parmağının başına bağlıdır. (FY823/5a)

من كان لله كان الله له
هر که باشد برای حق شب و روز * گاه و بیگاه حق بود یارش
با کریم ار کنی تو همراهی * لطف بینی ز جمله کردارش

“Kim Allah için olursa, Allah onun için olur.”

Her kim gece ve gündüzünü Allah'a adarsa, Allah da zamanlı zamansız ona yardım eder.

Eğer kerim olan Allah ile yoldaşlık edersen, Allah'ın lütuf ve muhabbetine mazhar olursun. (FY823/5a)

من احب لله و ابغض لله فقد استكمل الايمان
هر کرا دوستی و دشمنیش * باشد از بهر روی حق همه جای
هست ایمان کاملش حاصل * در دل آن پرتو ز نور هدای

“Kim Allah için sever, Allah için buğz ederse imanını kemale erdirir.”

Kimin her yerde dostluğu ve düşmanlığı Allah'ın namınaysa,

Kamil bir imana sahip olup, gönlünde hidayet nurundan bir ışık parlar. (FY823/5a)

انت مع من احببت و لك ما احتسبت
همره تست هر که داری دوست * زانکه دل همره حبیبیت بود
آنچه بهر خدا تو ساز کنی * از حقت آخر آن نصیب بود

“Sen sevdiğinle berabersin ve senin için bunun mükâfatı vardır.”

Nasıl gönlün sevdiğinle beraberse, sevdiğin kimse de seninle birlikte.

Allah için yaptığın şey, sonunda senin nasibin olur. (FY823/5b)

من أحب العلم و العلماء فهو رفيق في الجنة

علم و دانشوران چو داری دوست* می رساند حقت به صدر قبول

حبّ دانش بود سعادت مرد* در بهشت او بود رفيق رسول

“Kim ilmi ve âlimleri severse o cennette refikimdir.”

Eğer bilgi ve ilim öğrenen kişileri seversen, onlar seni Allah'ın dergâhına ulaştırır.

İlim ve bilgiyi seven kimse, saadete kavuşur ve cennette Allah resûlüne arkadaş olur. (FY823/5b)

مَنْ يُرِدُ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ

خير آن بنده را خدا خواهد* کش بسازد به علم و دین واقف

دانش دین چراغ و دل مشکوة* زان فروزان نشیمن عارف

“Allah, hakkında hayır dilediği kimseye din hususunda büyük bir anlayış verir.”

Allah, kendisi için iyilik ve hayır istediği kimselere, onlarla ilgilenen diye ilim ve dine vakıf kılar.

Din bilimi ve din ilmi kandil ve kandilin kalbi gibidir. O makamdan arif nuranî bir halette bürünür. (FY823/5b)

المؤمن مرآة المؤمن

مرد مؤمن بود چو آینه* حال آن دیگری در مشهود

نیک و بد هر چه بینی از مرآه* هست تمثال آنچه از تو نمود

“Mümin müminin aynasıdır.”

Mümin ayna gibi olursa, diğer bir müminin vaziyeti onda görünür.

Aynada gördüğün iyilik ve kötülük sende bulunan şeyin tasviridir. (FY823/6a)

عشر ثانی در ذکر اعمال صالحه که در دار دنیا موجب مرضی الهی است و بعضی افعال سیئات که بحسب ظاهر و باطن از مناهی است

Bu hadislerin onda ikisi dünyada Allah'ın rızasını kazanmaya vesile olacak iyi ve güzel amellerin zikri, iç ve dış yüzüne binaen yasaklanan bazı kötü işler hakkındadır (FY823/6a).

قال رسول الله صلى اله عليه وسلم : دُم عَلَى الطَّهَارَةِ يُوسِّعُ عَلَيْكَ فِي الرِّزْقِ

با طهارت همیشه لازم باش* که گشاید ترا در روزی

از خبائت تو پاک باش و بگیر* عالم قدس را بغيروزی

“Allah resûlü (s.a.v.) “Daima abdestli olmaya devam et. Allah rızıkına bereket ihsan eder.” buyurdu.

Daima abdestli dolaş, çünkü bu sayede Allah senin rızıkına bereket ihsan eder.

Daima pislik ve kirlilikten arın, kuddüs âlemini zaferle elde et. (FY823/6a)

الصلاة عماد الدين

قصر دین را نماز شد چو ستون* وار بر پای قصر دین نماز

بر فراز از صلوة خمس آن قصر* پنج نوبت به نام او بنواز

“Namaz dinin direğidir.”

Namaz, din sarayının sütunudur, din sarayının kalıcı olması namaz sayesinde.

Din sarayı beş vakit kılınan namazlar sayesinde ayakta durur. O halde bu beş vakitte Allah için namaz kıl. (FY823/6b)

من صَلَّى عَلَى مَرَّةٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ عَشْرًا

مصطفی بود چون حبیب خدا* به محبان چنین نمود اخبار

هر که گوید درود من باری* حق فرستد درود او ده بار

“Her kim bana bir salât okursa, Allah ona on salât okur.”

Allah'ın en sevdiği kulu olan Peygamberimiz, dostlarına şu müjdeyi verdi:

Her kim bana bir defa salât okursa, Allah ona on defa salât okur. (FY823/6b)

حصنوا اموالكم بالزكوة و داوا مرضاكم بالصدقة
هست بازوی مال تو چو زکوة * حفظ مالت بکن بدان بازو
شد دواى مريض تو صدقه * برهان خسته را به آن دارو

“Mallarınızı zekâtla koruyun, hastalarınızı sadaka ile tedavi edin.”

Malının zekat gibi bir kolu var, o halde malını o kol ile koru.

Sadaka senin hastalığına deva oldu. O halde yorgunluğu o ilaçla izale et. (FY823/6b)

الصدقة تطفى الخطيئة كما تطفى الماء النار
از تصدق شود چو محو گناه * آب رحمت فشان بر آتش قهر
هست تریاک سینات اعمال * دفع آن زهر کن تو از پانزهر

“Suyun ateşi söndürdüğü gibi, sadaka da günahı söndürür.”

Nasıl ki rahmet suyu, kahır ateşini yok ediyorsa, günahlar da sadaka vermekle ortadan kalkar.

Fena ve kötü amellerin panzehri var, o zehri panzehirle defet. (FY823/7a)

قیل رسول الله ای الناس خیر قال من طال عمره و حسن عمله
آنکسی به بود میان خلق * کو به حسن عمل زید بسیار
حسن اعمال با درازی عمر * به مروت رساند آخر کار

Ya Resûlullâh “Hangi insan daha hayırlıdır?” diye soruldu. Hazret: “Ömrü uzun, ameli de güzel olandır” buyurdu.

Toplum içinde bulunan kimse daha fazla iyi ve beğenilen işler yapar.

Güzel ameller, ömrün uzunluğuyla işin sonunu iyilikle nihayete ulaştırır. (FY823/7a)

من شرب الخمر فى الدنيا ثم لم يتب حرمها فى الآخرة
هر که شد می پرست و تن پرور * مست غفلت شد و دلش بی نور
گر نشوید به آب توبه دهن * نچشد جامی از شراب طهور

“Kim dünyada hamr (şarap) içer, sonra ondan tövbe etmezse ahirette ondan mahrum kalır.”

Şarap perest ve gününü gün eden kimse, sarhoşluktan gaflete düştü ve gönlü nurdan mahrum kaldı.

Eğer ağzını tövbe suyuyla yıkamasa, ahiretin pak şarabından bir kadeh içmeyecek. (FY823/7a)

اتقوا الظلم فانها ظلمات يوم القيمة
از ستم دل چو می شود تاریک * دائم از ظلمتش بکن پرهیز
چون تو امروز ظلمت انگیزی * روز تو شب شود به رستاخیز

“Zulmetmekten kaçınınız. Zira zulüm ahiret günü karanlıktır.”

İnsanın gönlü zulüm sebebiyle karanlığa dönüşür, o halde daima zulmetmekten kaçın.

Eğer bugün zulmedersen, kıyamet gününde gündüzün geceye tebdil eder. (FY823/7b)

المسلم من سلم المسلمون من لسانه و يده
دان مسلمان کسی که سالم زیست * دست و نطقش امین ز باطلها
نه ز دست و زبان او ضرری * فارغ از گفتگوی او دلها

“ (İyi) Müslüman, dilinden ve elinden Müslümanların emin olduğu kişidir.”

Bil ki Müslüman esenlik içinde yaşayan kimsedir. Eli ve dili batıl şeylerden uzaktır.

Onun dil ve elinden bir zarar hâsıl olmaz, çünkü onun konuşmasından gönüller rahattır. (FY823/7b)

الانانة من الله و العجلة من الشيطان
بتأنى بکوش در هر کار * که تأنى رضای رحمن است
عجله در نفس شرری است * که فروغش ز نار شیطان است

“Temkinli(sabırlı) olmak Allah'tan, acele etmek ise şeytandandır.”

Her işi temkinli yapmaya çalış, çünkü temkinli davranmak Allah'ın rızasıdır.

Acele, nefiste zarar ve ziyanın kendisidir, çünkü onun nuru şeytan ateşindedir. (FY823/7b)

عشر ثالث در بعضی اخلاق و ملکات که در دار دنیا سبب وصول به درجات جنّات است و بعضی از دنائم صفات که مقدمه عقوبت در سقوط و درکاتست

Bu hadislerin onda üçü bu fani dünyada cenneti kazanmaya vesile olacak bazı hasletler, güzel davranışlar ile cehenneme girmeye ve düşmeye neden olacak bazı kötü hasletler hakkındadır. (FY823/8a)

قال النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: طلب العلم فريضة على كل مسلم

طلب علم فرض عين آمد* زانکه اسلام عين معرفت است

اشرف وصف ایزدی علم است* شرف آدمی بدین صفت است

Peygamberimiz (s.a.v.) "İlim öğrenmek her Müslüman'ın üzerine farz kılınmıştır." buyurmıştır.

İlim öğrenmek her kulun yapması gereken bir ödevdir, çünkü İslam marifetin kaynağıdır.

Allah'ın en şerefli sıfatı ilimdir. İnsanın şerefi de bu sıfatta bağlıdır. (FY823/8a)

جاهل سخى أحب الي من عالم بخيل

هست محبوب حق هر آنکه سخی است* گرچه جاهل بود به علم و عمل

گر بخیلی کند عبادت حق* طاعتش پیش حق یکی خردل

"Cömert olan cahil, cimri olan abidden Allah nazarında daha sevimlidir."

Her ne kadar ilim ve amelde cahil olsa da, cömert kimse Allah'ın sevilen kuludur.

Her kim Allah'a ibadet etmekte cimrilik ederse, Allah'ın nazarında onun ibadeti bir hardal tanesi kadardır. (FY823/8a)

كفى بالمرء كذبا ان يحدث بما سمع

بس بود مرد را نشانه کذب* که کند نقل هر چه را شنود

در خبر صدق و کذب محتمل است* آن خبر نقل کن که صدق بود

"Her duyduğunu nakletmesi kişiye yalan olarak yeter. "

Her duyduğunu nakleden insana yalan nişanesi yeterdir.

Ey haberinde doğruluk ihtimali ve yalan nişanesi bulunan kimse, doğru olan haberi naklet. (FY823/8b)

لا تشددوا على انفسكم فيشددوا الله عليكم

سخت گیری به نفس خویش خطا است* سخت آید خدای را سختی

رحمت حق سهولت انگیز است* سهل انگار گر نکو بجستی

"(Kendiliğinden) nefislerinize zorluk çıkarmayınız. Sonra size (Allah tarafından) zorluk çıkartılır."

Nefsinize eziyet etmeniz hatadır. Eziyet Allah'ın hoşuna gitmez.

Yüce Allah'ın rahmeti kolaylıktır. Eğer iyilik peşindeysen kolaylığı ilke edin. (FY823/8b)

لا يدخل الجنة نمام

بر سخن چین حرام گشته بهشت* که خدا هست دشمن نمام

دشمن حق به دوستی مپند* دوستی با عدوست جهل تمام

"Koğuculuk yapan cennete giremez."

Cennet dedikoducuya haramdır, çünkü dedikoducu Allah'ın düşmanıdır.

Allah'ın düşmanını dost olarak kabul etme, düşman ile dostluk tam cahilliktir. (FY823/8b)

لا يرحم من لا يرحم

مهربانی به خلق چون نکنی* کس نگردهد به مهر تو مائل

رحم وصفی است باعث الفت* هم رضای خدا به آن حاصل

"Merhamet etmeyen kimseye merhamet olunmaz"

Eğer halka şefkat etmesen, kimse senin muhabbetine meyletmez.

Merhamet kaynaşma için bir niteliktir. Onun sayesinde Allah'ın rızasına da nail olunur. (FY823/9a)

البرّ حُسن الخلق

اصل نیکی چو حسن اخلاق است* نیکخویی به از نکو رویی
زانکه خلق نکوست راحت خلق* فتنه حسن رخ و سمن مویی

"İyilik, güzel ahlâktan ibarettir."

İyiliğin aslı güzel ahlaktır. İyi yaratılış güzel suretten daha iyidir.

Ahlak iyi olduğunda, ahlakın rahatı güzel yüzün ve yasemin saçın fitnessi olur. (FY823/9a)

إنّ الله رفيق يحب الرفق

حق رفيق شفيق بنده بود* زان برش رفق خلق محبوب است
با خدا گر تو دوستی داری* رفق تو با رفيق او خوب است

"Allah refik (rifk sâhibi)dir, rifkı sever."

Allah kulun şefkatli arkadaşıdır, bu sebeple Allah'ın lutfü sevimidir.

Eğer Allah'la dostluk kurmak istiyorsan, senin dostluğun onun dostluğuyla uyumludur. (FY823/9a)

الحياء شعبة من الايمان

شرم در روی آدمی نوری است* که فروغش ز نور ایمان است
از حیا برگ گل همیشه طری است* آب رویش صفای بستان است

"Hayâ da imanın bir şubesidir."

Hayâ ve utanma insanın çehresinde bir nur gibidir ve onun aydınlığı iman nurundandır.

Gülün yaprağı hayâ ve utançtan daima canlı ve tazedir, üzerindeki su bağ ve bostan safasıdır. (FY823/9b)

لايحل لرجل ان يهجر اخاه فوق ثلاث

کی روا باشد از جوانمردی* بگسلی مهر از برادر خویش
کین دل با برادر مؤمن* نور ایمان سه شب نتابد بیش

"Bir Müslümanın, din kardeşini üç günden fazla terkedip, küs durması helâl değildir."

Civanmert olan şahsın kardeşlerinden sevgi ve lütfunu esirgemesi caiz değildir.

Gönüldeki kine binaen iman nurunun mümin kardeşe karşı üç geceden fazla ışık saçmaması uygun değildir. (FY823/9b)

عشر رابع در ذکر امور متعلق بآخرت و نتایج اخلاق و اعمال و اشارت بحسن و قبح حال بندگان خدا در عاقبت و مال

Bu hadislerin onda dördü ahirette dair işler, ahlakî netice ve sonuçları ve akıbette Allah'ın kullarının iyi ve kötü haline işaret etmesidir. (FY823/9b)

قال النبي صلى الله عليه و سلم: ما اصر من استغفر و ان عاد في اليوم سبعين مرة

از خدا مغفرت طلب هر دم* تا رهاوند ترا ز بیم گناه

تا به هفتاد نو به توبه نو* هست مقبول در حریم اله

Resûlüllâh efendimiz (s.a.v): "İstiğfar eden kimse günde yetmiş kere (aynı günaha) dönse bile, (günahıta) ısrar etmiş sayılmaz" buyurmuştur.

Her lahza ve her dem Allah'tan mağfiret talep et ki, seni günah korkusundan kurtarsın.

Yeniden yetmiş defa tövbe edilse de, Allah'ın dergâhında makbuliyeti vardır. (FY823/10a)

اكثروا ذكر هادم اللذات

آنکه سازد تباه عیش همه* یاد آن دمیدم بیاید کرد

ذکر مردن چو زنده سازد دل* یاد مرگ است زنده بودن مرد

"Zevkleri bıçak gibi keseni -ölümü- çok hatırlayın!"

Eğlenceyi tamamen viran eden şey, her lahza yâd edilmelidir.

Ölümü yâd etmek gönü canlı tutar ve insanın canlı olması ölümü hatırlamasındandır. (FY823/10a)

والله ما الدنيا في الآخرة إلا ما يجعل احدكم اصعب السبابة في اليم فلينظر بم يرجع

نسبت آخرت به دنیوی دون* هست بحر محیط و یک انگشت

تشنه انگشت برده در دریا* از نم آن چه دارد اندر مشت

“Ahirete göre dünya, sizden birinizin parmağını denize daldırmasına benzer. O kişi parmağının ne kadar cık su ile döndüğüne baksın.”

Alçak dünyaya göre ahiret, sonsuz denizin bir parmağa benzetilmesi gibidir.

Susamış bir şahıs parmağını denizin içine koyunca, o sudan avucuna ne kadar koyabilir ki. (FY823/10a)

حَقَّتْ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ وَ حَقَّتْ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ

آرزوهای نفس بی فرجام* فانی و منتهی بنار جحیم

سختی نفس در عبادت حق* در گذار و نهایتش به نعیم

“Cehennem, nefse hoş gelen şeylerle kuşatılmış; cennet ise, nefsin istemediği şeylerle çepeçevre sarılmıştır.”

Nefsin arzularının sonu yoktur, ancak fani olduğundan, cehennem ateşiyle son bulacaktır.

Hak ibadetinde nefis zorluk çeker, ancak sonunda nimete kavuşur. (FY823/10b)

أَنَّ أَوَّلَ مَا يُسْئَلُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَنِ النَّعِيمِ

اول پرسش تو روز سوال* باشد از عیش و کامرانی تو

در جهانی دگر رسد به خمار* سرخوشیهای این جهانی نو

“Kıyamet gününde her şeyden önce ilk sorulan şey Allah’ın nimetleridir.”

Kıyamet ve sorgu günü sana ilk olarak zevk ve sefa sürmen sorulacak.

Bu taze dünyanın sarhoşluğu başka dünyada mahmurluğa neden olur. (FY823/10b)

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ لَا يَأْتِيهِ مِنْ جَارِهِ بَوَائِقُهُ

در نیابد به جنت فردوس* هر که نبود انیس همسایه

آنکه همسایه زو ضرر بیند* نفعند صدره بر سرش سایه

“Yapacağı fenalıklardan komşusu güven içinde olmayan kimse cennete giremez”

Kim komşusuyla iyi geçinmese, Firdevs cennetine giremez.

Komşusunun kendisinden zarar gördüğü kimsenin başına mutluluk gölge etmez. (FY823/10b)

أَطْوَلَ النَّاسِ جَوْعًا أَطْوَلَهُمْ شَبَعًا

می کشد جور گرسنگی فردا* هر که امروز گشته سیر نعیم

سیری این جهان شود زائل* گشته آنجاست در نعیم مقیم

“(Dünyadaki) En tok insanlar (kıyamet gününde) en aç olan insanlardır.”

Bugün nimetlerle doyan kimse, yarın açlık çefasını çeker.

Bu dünyadaki tokluk yok olacak, ancak ahirette daima nimetler bol olacak. (FY823/11a)

مَنْ دَلَّ عَلَى خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فَاعِلِهِ

هر که در خیر شد دلیل کسی* باشد اجرش عدیل صاحب خیر

خیر اول دلیل کرده که او* نفع ارشاد خود رسانده بغیر

“Bir iyiliğe öncülük eden kimseye o iyiliği yapanın ecri gibi sevap vardır.”

Her kimin hayırlı bir işte payı varsa, onun mükâfatı hayır sahibinininki kadardır.

O'nun pay sahibi olduğu ilk hayır, kendi irşadının faydasını başkasına ulaştırmaktı. (FY823/11a)

شَرَّ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ذُو الْوَجْهِينِ

بدترین مردمان به روز جزا* پیش حق بنده منافق خوست

هر دو رویش سیه شود نه آتش* در نفاق آنکه تیغ وی دو روست

“İnsanların en şerlisi ikiyüzlü ve riyakâr olandır.”

Allah’ın nazarında kıyamet günü en kötü insanlar münafık ve ikiyüzlü olanlardır.

Ateş olmadan her iki yanağı simsiyah olur, çünkü nifakta kılıcı ikiyüzlüdür. (FY823/11a)

ما من مسلم يرد على عرض أخيه إلا كان حقاً على الله ان يرد عند نار جهنم

هر که عرض برادر مؤمن * داشت مرعی درین نشیمن خاک

حق نگه داردش ز نار جحیم * جان پاک از الم ندارد پاک

“Hangi mümin, din kardeşinin ırzını ve yüzünü savunup, himaye ederse, Allah da kıymet gününü cehennem ateşini ondan uzak tutar.”

Kim mümin kardeşinin yüzünü bu yeryüzü ve dünyada muhafaza ederse,

Allah onu cehennem ateşinden muhafaza eder ve onun pak canı hiçbir dertten korkmaz. (FY823/11b)

لقد تم بعون الله سبحانه تحرير هذه الترجمة بقلم الفقير المحتاج الى شفاعته مشافع هذه الامه عبدالرحمن ناجم السليمانى النقشبندى (1307).

Yüce Allah'ın yardım ve inayetiyle bu tercümenin yazımı, bu ümmetin şefaatine vesile olan Peygamberin şefaatine muhtaç bu fakir, yani, Abdürrahman Nâcim el-Süleymânî el-Nakşibendî tarafından 1307'de son buldu. (FY823/11b)

لسان اعجاز بیان نبویدن فوائد افزای صدور اولان و عبد احقر ناجم محتاج المرحامک قلم عجزز قمیله محرر بولنان اشبو حدیث اربعین ایله منظوم ترجمه سی عدلیه نظارت جلیله سنگ ناظر جلیل المآثرلری دولتلو جودت پاشا حضرتلرینه عرض و اهدا اولندی.

Peygamberliğin mucizevi dilinden birçok fayda sadır olmuştur. Hakir ve merhamete muhtaç kulumuz Nâcim, aciz olan kalemiyle kırk hadisten oluşan bu manzum tercüme yazmış ve Adliye Nezâreti celilesinde nâzir olarak görev yapan Cevdet Paşa hazretlerine arz ve hediye etmiştir. (FY823/12a)

مولای هذا قدروا هُنَّ * یخبر عن قلة میسوری

لیس علی قدری و لا قدرکم * لکن علی مقدار مقدوری

Ey efendim, bu düşük bir miktardır (zayıf bir güçtür), zenginliğimin azlığını haber veriyor.

Benim yahut sizin kadrinize (gücünüze) göre değil, ancak gücüm ölçüsündedir. (FY823/12a)

6. SONUÇ

Fars, Arap ve Türk edebiyatlarında asırlar boyunca birçok şair ve yazar hem telif, hem de tercüme yoluyla Peygamberimiz ile ilgili oluşturulan edebî türlerden biri olan *Kırk Hadis* kaleme almıştır. Dinî edebiyatın en iyi ürünlerinden olan bu tür kültür tarihimizde en müstesna yerini almıştır. Türk edebiyatında daha çok manzum yazılan bu türe edip ve âlimler tarafından rağbet edilmiştir. Arapça, Farsça ve Türkçe dillerinde eserler kaleme alan İdris-i Bitlisî de bu türden bir eser kaleme almıştır. Allah'ın rızasını gözeten Bitlisî, Peygamberimizin şefaatine nail olmak ve insanların Peygamberimizin hadislerini kolay ezberlemelerine yardımcı olmak için manzum Kırk Hadis'ini kaleme almıştır. İdris-i Bitlisî kırk hadisinde ilk önce hadisin Arapça metnini yazmış, daha sonra hadisin tercümesini manzum olarak iki Farsça beyitle izah etmiştir. Bitlisî kırk hadisini onar hadis olmak üzere şu dört kısma ayırmıştır: 1-İmanın içyüzü, Müslümanlığın kökü ve asıl temeli hakkındaki hadisler. 2-Dünyada Allah'ın rızasını kazanmaya vesile olacak iyi ve güzel ameller hakkındaki hadisler. 3-Fani dünyada cenneti kazanmaya vesile olacak bazı hasletler hakkındaki hadisler. 4-Ahirete dair işler, ahlakî netice ve sonuçlar hakkındaki hadisler. Bu eserde kısaca şu mevzular hakkında hadis söylenmiştir: Verilen nimetler için Allah'a şükretmek, cömertlik, kanaatkârlık, hatalardan ders çıkarmak, insanlara faydalı olmak, yapılan iyiliği başa kakmamak, verilen sözü yerine getirmek, merhamet, hediye vermek, borçtan kaçınmak, tatlı söz söylemek, işi sıkı tutmak, muhtaçlara yardım etmek, tedbirli davranmak, kötü sözden kaçınmak, öfke anında nefesine hâkim olmak, kusurlarını düzeltmeye çalışmak, hatadan ders çıkarmak.

KAYNAKÇA

Akkuş, M. (2007). *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası; Edebi Türler ve Tarzlar*, Erzurum: Fenomen Yayıncılık.

Başaran, O. (2016). *İdrîs-i Bitlisî'nin Heşt Behişt'inin Hâtimesi*, Atatürk Ü, SBE, DT, Erzurum.

Bayraktar, M. (2006). *Kutlu Müderris İdris-i Bitlisî*, İstanbul. Biyografi Net.

Canım, R. (2016). *Divan Edebiyatında Türler*, İstanbul: Grafiker Yayınları.

Değirmençay, V. (2013). *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Demirbaş no: FY823.

Kandemir, M. Y. (2002). “Kırk Hadis”, *DİA*, İstanbul, 25/ 567-70.

Kara, İ. (1981). “Hadis-i Erba'in”, *TDEA*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karahan, A. (2002). “Kırk Hadis”, *DİA*, İstanbul, 25/ 470-73.

Kaska, Ç. (2020). “Abdurrahman Câmî'nin Çihl Hadis Adlı Eseri” *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 8/241-58.

Kaska, Ç. (2020). “İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Farsça Yazmalar”, *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11/72-99.

Kırlangıç, H. (2001). *İdrîs-i Bitlisî Selim Şahnâme*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Özcan, A. (2000). "İdris-i Bitlisi", *DİA*, İstanbul, 21/ 485-88.
- Pala, İ. (2002). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: L.M Yayınları.
- Serdar, M. T. (2008). *Mevlânâ Hakîmüddin İdris-i Bitlisi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Süreyya, M. (1308). *Sicill-i Osmaniye*, İstanbul.
- Tevekkoli, H. (1974). *İdris-i Bitlisi'nin Kanun-i Şâhenşâhi'sinin Tenkidli Neşri ve Türkçe'ye Tercümesi*, İstanbul Ü, SBE, DT, İstanbul.
- Yıldız, A. (2011). "Sirâci'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 127-150.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, nr: FY823/ 12b-13a.

